

Vörös István

Mi van, ha nincs főszodor?

SIMON BALÁZSRÓL

Simon Balázs nem volt könnyű ember. Volt sorsa, amit a betegség jelölt ki számára, és ez a sors nem engedett meg neki akkora lazaságot, hogy könnyen elviselhető, könnyen kezelhető, könnyen megérthető, könnyen elfogadható legyen. Szégyenkezve valloam be, hogy inkább kerültem a barátságát. Az ilyesmiéért nem feltétlen kell szégyenkezni, de a temetésén ébredtem rá, hogy szerettem. Amikor ellenállhatatlan erővel próbált rám törni a sírás. Meg is lepődtem, mondhatom. Hogy kiemelkedő képességű ember, arra maga igyekezett felhívni a figyelmét bárkinek, akivel beszédbe elegyedett. És ez a beszédbe elegyedés esetünkben elég hamar megtörtént. Nem is kellett kivárni, hogy az egyetem majd összesodorjon minket, hasonló érdeklődésűeket. 16 évesen, az azóta a földdel egyenlővé tett kulturális központban, a Kinizsi moziban találkoztunk össze először. Ott minden nap más művészfilmet vetítettek, hetente hét olyant lehetett megnézni, amit a tévében ritkán vagy soha. A mozi profilja garanciát jelentett, hogy nem buta szórakoztatásban lesz részünk, hanem művészi igénnyel létrehozott alkotást fogunk látni. Mintha Ingmar Bergman *Érintésére* álltunk volna sorban épp. A film aztán nekem csalódást okozott, jó kezdetét adva egy későbbi Bergman-rajongásnak.

Három barát álldogált a sorban, talán az utcára is kilógtunk, ami nem jelentett gondot, enyhe tavasz volt, globális fölmelegedés előtti kellemes idő. Egyikünk hóna alatt egy *Mozgó Világ*. Ezt fölfedezve szólított meg minket egy szintén a sorban álló fiú. Hogy megnézhetné-e, mi van benne. Zaklatottnak, izgatottnak, kicsit elégedetlennek tűnt. Hamar kiderült, hogy ő ki, a neve biztosan, talán érzékeltetett valamit a műveltségéből is, két ikerlány volt vele, akik rajongó szemmel bólogattak, mindez már nagyon bosszantó volt. Na, a lányok később a hármunk együttesében majdnem énekeltek. De mi is csak majdnem voltunk együttes, bár a szobámban akkoriban sokat próbáltunk, a Sex Pistols nyomdokaiba lépve, de folyton le is maradván. A szöveget az én akkori verseim alkották, a zenét szinte semmi. Nem mintha szürreális szövegeim nem a semmit súrolták volna szintén.

Ettől a találkozástól kezdve tudtam, tudnom kellett, hogy van egy Simon Balázs nevű jelenség Budapesten, aki mindenkinél, de még Márton Lacinál is okosabb, és az is hamar kiderült, hogy annak ellenére, hogy az esze esszéíróvá vagy filozófussá kéne tegye, igazából költő. Vagyis, hogy verseket ír. Mert a versei eleinte nem igazán tetszettek. Volt még valami, talán már ott, akkor, a Kinizsi utcában megmondta, hogy súlyos beteg, és fiatalon meg fog halni. Tessék, még ez is! Mit lehet ehhez hozzáfűzni? Kiválasztott. Már kétévesen Nietzsche föl neki. Hamar értesültem Simon Balázs létezéséről, nem lehetett megkerülni. Sok helyen fölbukkant, ennek ellenére sohasem keveredett el a sárvári körbe, ahol a magunk irodalmi életét éltük, mások mellett már akkor Tóth Krisztina, Kemény István, Kun Árpád, a később énekesessé lett Bódi László (Cipő). Többünkhöz elég közel került az idők során, de talán a nagy, és sok tekintetben egyenlőségben alapuló közösségtől óvakodott.

Találkozásaink abban az időben újultak meg, amikor mind a ketten a Bölcsészkar legendás, Pesti Barnabás utcai épületébe jártunk. Egyszerűen összefutottunk a szemközti könyvesboltban. Akkoriban még két könyvesbolt is volt a Váci utcában, mely a város főutcájaként az írásos kultúrának is biztosított némi teret. A kultúra még látható és hozzáférhető volt a centrumban, a csak véletlen odatévedtek számára is. Ha azt gondolná valaki, hogy ennek a megjegyzésnek nem sok helye van itt, csak részben volna igaza. Hiszen Simon Balázst úgy tudnám jellemezni, hogy az utolsó igazi magyar kultúremlő. Abból a régi fajtából, akinek napi 24 órában kulturális kérdések körül forog az élete. A leglegendásabb alakok mindig a ködlovagok voltak irodalmunkban. Az ő esetében a ködlovag a kultúra lovagját jelentette. És nem mindegy, hogy hol vannak még lovagvárak a városban és merrefelé az országban. Nyilván nem a ködlovag a pontos kifejezés arra a típusra, akit és amit Simon Balázs megtestesített. Korántsem köd volt az, amit meglovagolt, és nem is meglovagolta, hanem csak engedte, eltűrte, hogy az vigye. Éppen hogy nem köd, hanem valami bizonyosság, valami konkrétság, valami világos tudás, valami ismerhető ismeretlen. A kultúra lovagja? A teljes élet lovagja? Jellegzetesen 20. századi jelenség volt. Az utolsó vegytisztán szellemi ember.

Két, két és fél évtizedet volt jelen az irodalmi életben, a nyolcvanas évek hangkereséssel, készülődéssel telt, a kilencvenes évek a beérkezés, a folyamatos költői fejlődés időszaka, a 2000-es évek, melynek elején meghalt, pedig a pályázáró és posztumusz kötetek ideje. Az életmű még nincs megfelelően feldolgozva, és máig is akadnak meg nem jelent vagy kötetbe nem rendezett munkái.

Az emlékező pozíciójából persze könnyen beláthatóak életművének értékei, kortársként mindezt nehezebb volt elfogadni. Nagyjából ugyanakkor születve, a pálya hasonló feladataival küzdve, de természetesen más belső ritmus szerint alakítgatva a saját utat, inkább zavaró jelenségnek tűnt. Persze nyilvánvaló volt, hogy ő is zavaró jelenségnek tekint mindenkit, aki nem ő – és mivel nem ő, nyilván kevesebb nála. Ezt a kamaszzenis hozzáállást a kilencvenes évek második felére föladta, de ezt már nem mindenki tudta rögtön észrevenni, értékelni.

Egyetemistaként, 1989-ben Kun Árpáddal mi is lapalapításra szántuk magunkat, ha jól emlékszem szeptember táján már meg is jelent az első számunk. Összefutottam az utcán Réz Pállal, kérdezi, mi újság, mit csinálok, mondom, lapot alapítottunk. Mondja erre, hogy ő is. Kérdezi, és hogy álltok. Már megvan az első szám, mondom, a mienk csak a jövő hónapban jön ki, feleli. Elnézően mosolyogtam, hát így sópri el az új nemzedék a régieket. Hamarosan aztán kiderült, hogy ez nem megy olyan egyszerűen. Szerencsére. Egykettőre visszaszerezte a *Holmi* az előnyét, és lett a '90-es évek *Nyugatja*, mi meg összesen még egy számot tudtunk kihozni ezen kívül, azt is 1990-ben. Igaz, hogy ebben a két számban olyan szerzőket jelentettünk meg szinte elsőként, mint Borbély Szilárd, Gere Zsolt, Kemény István, Tóth Krisztina, Zsávolya Zoltán (még Grudl József néven), és mind a két számban szerepelt Simon Balázs is. Nagyon tanulságos dolog szerkesztőnek lenni, akkor ugyanis le kell venni az alkotói nagyképet, fel kell hagyni a pályatársak önfeledt szidalmazásával és sunyi ekézésével, mert egykettőre kiderül, hogy nem is olyan könnyű száz oldalt eddig publikálatlan jó, sőt remény szerint zseniális szöveggel megtölteni, így akire korábban irigyen, féltékenyen vagy csak egyszerűen őszinte fölényel nézett az ember, attól udvariasan

kéziratot kell kérnie. Simon Balázs az egyik számba novellát adott, a másikba írt egy esszé értékű könyvkritikát Gert Hofmann remek regényéről a *Vak vezet világtalant*-ról. Illetve adott verset is, de nem azokat közöltük.

Simon Balázs korai verseibe könnyen bele lehetett kötni. Nekünk is igazunk volt, amikor nem közöltük őket. A hatalmas lendületen és az elképesztő mondani akaráson is átütött a szerző fontosságának öntudata. [Ami, most már látom, egyáltalán nem baj, bár ez Adynál és az elbeszélő Thomas Mann-nál is zavart akkoriban.] Nem is ennek a tudatnak a nagysága volt a baj, mert az ilyesminek nincs esztétikai relevanciája, hanem hogy ez a túlpörgő tudat kisebb alapossággal bánt a részletekkel, mint az egészszel, a túl sokat mondani akarás megvalósulásában gyakran a képzavar határát súrolta, néha szinte a nevetségesség határát is. Egy prágai kollégiumi estén néhány barát, pár kezdő irodalmár elég jól el is szórakozott ezeken a rettentő nyelvi szörnyalakzatokon. Természetesen nem volt igazunk, a tehetség felcsillanása fontosabb, fundamentálisabb, mint a talán valóban nem olyan kész képesség. Nagyon is igaza volt a Ligetnek, amikor 1992-ben kiadta Balázs pályakezdő kötetét, a *Minerva baglyát faggatom mégis*-t. De akkoriban nekem már a cím is elég volt a gonoszkodó megjegyzésekhez. Ezzel a hozzáállással aztán sok ellenséget is sikerült szereznem, de Balázs nem tartozott közéjük. Mindezért vagy mindezek ellenére a novelláját, *A kezelést örömmel közöltük*, esszéje pedig okos volt, jól megírt, eredeti gondolkodású. Egy ideig úgy véltem, neki inkább tudósnak kellene mennie, zseniális esszéista lehetne. Előfordulhat, hogy ebben nem tévedtem, csak hogy nem tudtam, legalábbis nem vettem tudomásul, amit pedig ő mindig mondott, mert a zsigereiben érzett, hogy nincs annyi ideje, amennyi alatt egy nagy filozófiai, tanulmányírói életművet létrehozhatna. Egy jelentős írónak elsődleges feladatai közé tartozik, hogy fölmérje a rendelkezésére álló időt, és e szerint döntsön, mibe vetheti magát. Thomas Mann egyenesen megmondta, hogy egy magára adó prózáíró nem halhat meg se fiatalon, se középkorúan, mert az öregkori műveket is meg kell írnia. És persze ugyanígy minden életkort művé kell lényegítenie. Egy költői életműhöz akár néhány év is elegendő, gondoljunk Petőfire, Arthur Rimbaud-ra vagy a cseh Jiří Wolkerra. De még József Attila is szűk másfél évtizedből gazdálkodhatott csak.

Aki képes beszédbe elegyedni az intellektusán túl a teljes testével, minden egyes tagjával, a zsigereivel, hogy jóslatot kapjon arról, mire van ideje, mihez van joga mint időbirtokosnak, az már eleve művész. Mert az intellektusánál mélyebbre és más irányba is nyúl és keres. Ha pedig Mozart és Radnóti élethossza (35 év) vár rá, akkor irodalmárként nem tehet mást, mint hogy költő legyen. Nem mintha Simon Baláznál ez pusztán kényszer vagy kompromisszum eredménye lett volna. Belső egybecsengés tette költővé: intellektusának, szellemi és fizikai lehetőségeinek együttállása. A halál felől írt, a műveltséganyagot csupán nyersanyagként használva versei létrehozásához. A pálya második felében ez a szorosán kulturális költészet személyesebbé, majd szinte ezoterikusan személyessé vált.

1994-ben Balázs két dologgal is meglepetést szerzett. A tatai JAK-táborban adott második kötetéből, a *Nimród*ból, sejtetve, hogy nem utál, amire pedig gyanakodtam saját, felületességéből kialakult és úgy maradt ellenszenvem alapján. Ezen a felületességen azt értem, hogy egyszeri esztétikai véleményünkhöz túl sokáig ragaszkodunk. Minél kevesebb tényező alapján döntöttünk, annál makacsabban tartunk ki tévedésünk

mellett. Ketten Tatán még valami lehetetlen éjszakai kalandba is belekeveredtünk az egyik szórakozóhelyen.

A fontosabb meglepetés persze az volt, hogy ez a könyv már tetszett. Meghökentett fejlődésének léptékével. Szerzője nemcsak elsajátította a '90-es évek elején dívó lírai köznyelvet, hanem aktív alakítójává is vált. De milyen is volt ez a köznyelv, milyen volt az a lírai beszédmód?

Ha a hetvenes évekről úgy szokás beszélni, mint a magyar irodalom prózafordulatáról [melynek előkészítője egyébként két Tandori- [*Töredék Hamletnek, Egy talált tárgy megtisztítása*], egy Petri- [*Magyarázatok M. számára*] és egy Oravecz-verseskötet [*Héj*] volt], akkor a kilencvenes évekről akár beszélhetünk úgy is, mint lírafordulatról [melynek előkészítője viszont pl. Esterházy prózája, aki olyan szívesen emelt be munkáiba költőktől való vendégszövegeket]. A próza akkoriban már mérsékelte a nyelvhajlításnak és -ritmikának a líráéhoz közelálló szintjét, a szavakkal való szószövéstől az új nemzedék vissza mert kanyarodni a történetmesélés felé, a líra viszont a szövegirodalomtól lopta vissza az intenzív nyelvkritikai szemléletet. A versek bevallottan és vállaltan struktúrák, gondolati szövetek voltak, intellektuális konstrukciók átízítva az érzelem hol heves, hol lanyhább tüzén. Vagy fordítva, érzelmi alapon, személyes indítékból létrejövő szöveteket darabolt a szerző nyelviileg újszerűvé. A simaságot érdekessé, karcossá smirglizte. Ekkoriban íródtak Bertók László a szabályosnál is kötöttebb szonettjei. Formájuk túlfeszítését Bertók nyelvi töredékességgel, szakadozottsággal ellensúlyozta. Ekkoriban jelent meg Vasadi Péter legkísérletezőbb, és sok tekintetben az életmű csúcspontját jelentő kötete, a *Mindenki aranyat sejt*, benne a *Magánbeszéd* sorozattal, melynek darabjait absztrakt képversnek is lehetne nevezni. Takács Zsuzsa érzékeny érzelem-elemző szövegeit ekkoriban nyírta bele a szonettnél is rövidebb négyszer háromsoros Takács-szonettjeibe, így megteremtve a kihagyások és szünetek egyre nagyobb jelentéshordozó erejét. Tóth Krisztina dalszerű korai verseinek hangját érdeesebbé, asszociatívabbá tette, Borbély Szilárd lágy és érzékeny hangú kezdő kötetei [*Adatok, A bábu arca*] után drámai jambusaiban beszélte szét megrázó abortusz-élményét, tördelte darabokra érzelmeit. Ott voltak Parti Nagy dilettái, Kukorelly polgári, szándékosan civil és ironikus versbeszéde, Marno megérthetlenségének legendája. A vers alól kifutott a szépség, kerekesség, csiszoltság, harmonikusság kényszere. Ehhez a folyton táguló lírai horizonthoz tartoztak hozzá Rakovszky Zsuzsa félhosszú, intellektuális versei, személyességét áthangozta Ferencz Győző fraktáltudata, halálra rémítette Tandori *Járóbetegje*, Kovács András Ferenc lírai én-sokszorozásai, Kemény István koboldkórusa, Schein Gábor elhangolása, benne visszhangzott Utassy József egyre nagyobb tétellel bíró dalolása [elpetőfiesedése]. Ott volt Tózsér Árpád alteregóvá formált Közép-Európája, horizontját tágították Tolnai Ottó alföld-tágasságú versterei, körbe határolták Balla Zsófia pánccél nyomait formáló versei, Petri öregkori napsütötte sávjai, Szijj Ferenc salakmezői és kenyércédulái, Kun Árpád prózaként megírt versei az *Esőkönyvben*. Sorolhatnánk még. Újszerű, ironikus komolyság és kitaró, egyszerre a témára és a témán túl való figyelés jelent meg a számon tartott és az azon kívül maradt költők sokaságánál. Ennek a lírai fordulathoz részese és formálója Simon Balázs a maga nagyon fontos, kilencvenes évekbeli köteteivel.

Hogy elegendő vagy egyáltalán alkalmas-e annak a kornak a költészetét poszt-modernnek nevezni, bár szeretném, de nem itt kell eldönteni. Lehet, hogy nem is

szeretném. A rendszerváltás után, mint mindennel, az irodalommal is történt valami. Ha a magyarországi modernt a *Nyugat* nemzedékeivel azonosítjuk, akkor tényleg az idő tájt kezdett a modernség végleg véget érni. A modernen nem [csak] azt a vegytiszta avantgárdot kell értenünk, amit a korai Kassák valósított meg, hanem azt is, amit a kései Kassák, amikor versbeszéde egyszerűbbé vált, a szélről a közép felé húzódott. Nem a közepesség, hanem a mérsékeltebb jelekkel is intenzívebb egészet keresés tendenciáihoz.

A magyar modernség korántsem volt olyan csökevényes és korlátozott, mint a lerombolt formák kisszámúsága alapján gondolni lehetett volna. A magyar modern nagyon is létezik, de épp a forma és a kötöttségek kiaknázásából élt. Újszerűsége a forma nagymérvű kihasználása révén valósult meg, amit a magyar nyelv párját ritkító verstani flexibilitása tett lehetővé. Esetünkben az újdonságot a forma felfedezetlen potenciáljainak kihasználása adta. Ezen az úton járt Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula. Aztán Szabó Lőrinc, Illyés, József Attila, Dsida, Weöres, Jékely, Vas, Radnóti. A magyar modernség klasszikus nemzedékeihez negyediknek odasorolhatjuk az újholdasokét is. A '90-es évekre a még élő nagyok mind, vagy szinte mind meghalnak, eltűnnek a jelen folyamataiból [Zelk 1981, Pilinszky 1981, Illyés 1983, Kálnoky 1989, Weöres 1989, Nemes Nagy Ágnes 1991], életművük lezárul, múlt időbe kerül. Az irodalom maga mögött találja a tüntetően és látványosan újat. Modernség utáni szituáció jön létre, a tér üressé válik. Közben elenyészik a puha diktatúra szabályrendszere és maga a puha cenzúra is, ugyanakkor vésszesen fogy az egyik legkiszámíthatatlanabb cenzor, az olvasó is. Ezen belül is fokozottan a versolvasó. A rendszerváltás körüli politikai izgalmak sokakat ideiglenesen vagy végleg leszoktatnak a rendszeres olvasásról. Ami ma már elképzelhetetlen, akkor annyira érdekesek voltak a hírek, és annyira sokszor biztatóak, hogy az újságolvasás szippantotta föl a figyelmet, a hír-befogadás maradt a véleményen való töprengés helyett. És a gazdaság is kezdett eluralkodni az emberek idején és ezen keresztül az agyán. A folyamatot Svetlana Alekszijejics így mondja el egyik beszélője révén: „Nemrég volt... szinte tegnap történt, hogy képes volt egy éjszakán át sorban állni egy Ahmatova-kötetért, most meg hogy odavan a kávédarálójától!” [*Elhordott múltjaink*, 78.]

A '90-es évek elején az irodalom néha szakmává látszik válni, üzenetet mondani nem ajánlott, nyelvkritika nélkül egy vers se, egy sor se, az elmélet behatol a gyakorlatba. A kilencvenes években két klasszikus filozófiai mondás visszhangzik folyamatosan, mint valami tihanyi ekhó: „A szerző halott.” „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.” A kultúra pozíciói csökkennek, a szerző szabadsága nő, halottsága miatt lényegében elpusztíthatatlan, tehát halhatatlan, aki sok mindenről hallgathat, ha úgysem állnak a rendelkezésre a lehetetlen megkísértő eszközök. A beszéd lehetőségét nem keresni kell, hanem kikerülni. Vibrálóbb, izgalmasabb lesz a '90-es évek versbeszéde, szabadon áradó és a kötöttséggel küszködő, a társadalmi kérdések mellőzése révén nagyobb tér és figyelem juthat a befelé irányuló kutatásnak. Persze a lírában mindig is a lélek, a személyiség, a szellem volt érdekes, ezért véleményem szerint versben realizmusról eleve bajosan lehet beszélni. Így aztán persze az attól való eltérésről se nagyon. Az egyéb izmusok is csak a felszínét érintgethetik a versnek. A modernista kifejezési készletek is többször átrendeződtek, a posztmodern újakat keres, vagy nem keres egyáltalán semmit, hanem elfogad egyfajta csupaszszágot vagy épp intellektuális indázást.

És most már Simon Balázs verseiről beszélek újra. Részemről sok tekintetben épp a *Nimród* és harmadik kötete, *A mi lakománk – Lectisternium* olvasása közben tudatosítottam, hogy mit is akarok én magam a verstól. Megragadni egy témát, és azt nem kiengedni a szorításomból, a mondatok szorításából. Minden egyes vers amolyan Laokoón-csoport. A *Nimród*ban a mondatok szorítása győzelmet aratott a heves és szereteágazó indulaton, a vers túlzott akarásán, a nagyság túlzott akarásán, ami az első kötetet még olyan esendővé tette a szememben. Itt már egyensúly volt, az intellektus és az egyéniség egyensúlyba került, a szellemi színvonal hihetetlen bátorsággal volt nagyon magas. Bár Simon fokozatosan ebből a szépséges elitizmusból is engedett. Nem, nem kompromisszum ez. Lehetségessé vált, hogy engedjen. Képes volt csökkenteni a műveltséganyag direkt jelenlétét, látensebbé tudta tenni ezt a sok kívülről (de a kultúrán belülről) művébe érkezett elemet a következő kötetekben. Már mindent ő hozott, ami a vershez, a vers élvezetéhez kellett, az olvasónak a vers befogadásának akarásán túl semmit nem kellett hozzátennie. Simon Balázs egyre nagyobb léptékben vált képessé a vers háterszágának feltöltésére.

Hol van a vers háterszága? És mi az egyáltalán? Nem pusztán arról van szó, hogy több jelentésrétege van egy versnek, inkább arról, hogy jó néhány dolog kerül a vers ama tartományába, mely olvasás révén nem is hozzáférhető, ugyanakkor az elmélyült olvasás körüljárja ezeket a ki nem mondott dolgokat, tartományokat. Amelyek nem férnek bele a versbe, de ott vannak mellette. Vagy a vers ő mellettük. Közvetlenül nem lehet róluk beszélni, mert túl sok magyarázat kéne, viszont körülhallgatni és a körülöttük levő dolgokat kimondva megközelíteni lehet. Így végül is megszólaltathatók. Ahogy egy fekete lyuk sem fekete az űrben, mert a peremét jelentő eseményhorizonton intenzív fényjelenségek jönnek létre. Nos, Simon Balázs egyre intenzívebb, egy-másfél oldalas versei ilyen eseményhorizontok voltak, a mondatok fölizzottak, megragadták a megragadhatatlant.

1997-es kötetében, a *Makdír*ban pedig még tovább lépett. A *Nimród* mondjuk a lakosság egy százalékát tudhatta elérni, a *Mi lakománk* már kettő-hármat, a *Makdír* akár a 10 százalékot. Ami a jelenleg versolvasásra képes emberek 100 százaléka nagyjából. [Mellékvágány, de azért jelzem, hogy aki nem tud verset – vagy bonyolultabb regényt, filozófiai szöveget – olvasni, az legjobb esetben is ügyes analfabéta csupán]. A *Makdír*ban Simon Balázs megszólaltatta betegségének tragikumát és az anyja halála fölött érzett gyászt. Két téma, ahol az intellektuális feszültségeken túl olyan tartalmak jelennek meg, amelyek mindenki számára elsőre átélhetőek, érthetőek. Közben nem engedett semmit szellemi lény mivoltából sem [lásd pl. a *Szerynggel jók a partiták* című szöveget]. A vers Simon Balázs számára nem elméletek valóra váltása volt, hanem a leglényegesebb dolgokról való beszéd egyetlen módja. Saját tragikus sorsa itt már nemcsak hajtómotorja nagy akarátának, hanem a vers témája is. Az a nagy akarat is megszeli, szerethetővé válik. Amikor leírja, hogy a műtétre bemenet leteszi a ruháit, és a ruhákkal együtt szinte saját magát is, az az évtized egyik legkatartikusabb verse [*Az öltözőben*].

A következő két kötet, mely még életében jelent meg, már a műtétek utáni, kései Simon Balázs munkája. Ha az első korszak intellektuális, majd posztintellektuális, és a *Makdír* valamiképp humanista, akkor *A terep* és a *Például a galamb* poszthumanista. Ebben a két utóbbi kötetben egy érezhetően jelen levő, de vészesen zsugorodó

egyéniség egyébként egyre rövidülő versei mutatkoznak. A terep borítóján a szerző ablakából látható, szinte templomtoronynak tűnő, talán kórházi világítóudvar-torony, amolyan szárazföldi világítótorony található, és valóban, a szerző reális életének tere lesz a témája annak a kötetnek. A terep egyre üresebbé válik. A *Például a galamb* verseinek figyelme ennél is szűkebb térre irányul, már nem a Simon Balázs ablakából látható világítótorony (a még valamennyire külső valóság) lesz, hanem a lakás lichthófia, ahová a berepülő galambokra lövöldöz ki légpuskával. Nincs itt humanizmus, nincs pszichológia segítségével felnyitható személyiség. Sokkal több van, ami térben sokkal kisebb. Fekete lyukak ezek a versek, mint ahogy a poszthumusz kötet, a *Halálgondola* darabjai is azok. Az egész világ látszik beroppanni, összeomlani. Egyre több a fekete elem a szövegekben, a még hallgatással sem kimondható.

Simon Balázs több agyműtéten esett át. Úgy alakult, hogy utolsó, életében megjelent kötetének és az én másfél hónap alatt egy amerikai alkotóházban írt kötetemnek (*A darázs tanításai*) közös bemutatója volt az Írók Boltjában. Balázs akkoriban világos szalmakalapban járt, hogy ne legyen látható a fején levő kötés, szakálla prófétai benyomást keltett. Nagy lelki és szellemi erejét mutatja, hogy nem panaszkodott, egyfajta magabiztos derű sugárzott belőle. Margócsy István mutatta be az ő kötetét, az enyémet Nádasdy Ádám. Két állatos cím. Két ember, aki hasonló dolgokon munkálkodik. Magától értetődő volt az együttállás. Nem tudtam nem bízni abban, hogy a megpróbáltatásai nem vezetnek tragédiába. Persze a kötet versei nem erről beszéltek, azt mondták, hogy a tragédia megtörtént, hogy Balázs már csak részben él, a fejéből [vagy a verséből] kivettek részeket. Nem voltak odavalók? A fekete lyuk eltűnt, vagy megerősítette frontjait?

Egyre kevesebbet tudott kimozdulni, egyre súlyosabb volt az állapota, és már nem volt lehetséges az újabb műtét sem. Látni egyre rosszabbul látott, a sötétség lopakodott a szeme elé. A galambos kötet ennek egészen megrendítő tanúja. Ugyanakkor mégsem a katarikus, hanem egy másfajta művészet útjaival való kísérletezésnek tűnik. Van katarizison és relaxáción alapuló irodalom. Az egyik fölzaklat, a másik megnyugtat. Az egyik az életed megváltoztatására biztat, a másik megmutatja, mennyiben történt ez már meg. [A relaxációs irodalom egyik 20. századi főműve, szerintem, a *József és testvérei*.] Simon Balázs nem véletlenül tűnt prófétának utolsó, még kivülállóknak szóló megjelenésében, próféta volt utolsó kötetében is. De próféciái nem a világra vagy egy országra vagy akár az irodalom sorsára irányultak. Áttételesen persze minderre. Hanem a saját sorsára. De ez se pontos. A szubjektum sorsára általában. Az elvesző énré. Éspedig úgy, hogy az utolsó két vagy három verseskötetében a nem túl távoli jövőből nézett vissza a jelenre. A saját halálán túlról. Nemcsak az utolsó kötet volt poszthumusz, hanem lényegében A tereptől kezdődően a versek többségének nézőpontja is. Mi volna, ha nem lennék, kérdezi a versen túlról a szerző. De hát vagyok, libben elé az eseményhorizonton a gondolat, létre tud jönni a szöveg, és a szöveg vers lesz, szigorúan vers. Bár a kései korszakának van egy hasonló szemléletben fogant esszéregénye is: a *Parafakönyv*, mely szintén a szerző halála után látott napvilágot. A regényt Pilinszky *Beszélgetések Sheryl Suttonnal*-jával lehetne párhuzamba állítani. Az is egyfajta poszthumán, nem katarziszalapú munka, nem is sok szó esik róla Pilinszky nagy népszerűsége ellenére sem.

Simon Balázs sosem volt a jelen költője. Hol a távoli múlt felől nézte és vizsgálta a versben megképződő korunkat, hol a saját halála utáni jövőből. Fontos munkát

végzett, sokat tett azért, hogy a '90-es évek lírafordulata megvalósulhasson. Persze erről a fordulatról akkor senki se beszélt. Azóta se. A magyar irodalom régóta tele van remek prózákkal és versekkel. Értelmetlenség fősodort keresni, értelmetlenség fordulatokat vizionálni, egyetlen kánonba, vagy akár több kánonba is nehéz belegyömöszölni az egészet. Egyetlen ember már nem tudja végigolvasni. Lehet, hogy épp Simon Balázs éles versnyelve lesz az a kard vagy apró bicska, mely a kánonok kiszögélyének oldalát kipukkasztja. Egy ennyire okos, ennyire intellektuális rugókra járó ember mégsem elméleteknek rendelte alá költői munkáját, inkább elméleteket olvasztott szövegeibe, elméletek kigondolására kényszerítve olvasóit, majd azok elvetésére is. Innen kell folytatnunk az örökségét, itt kell fölvennünk a fonalat, melyet ő nem elejtett, hanem a magasba dobott.

Halmai Tamás

Enigma és konfesszió

EGY SIMON BALÁZS-VERS MEG NEM ÉRTÉSE

„...a mélybe, ahol a magma még nem világít.”
Uri Asaf: *Az emberről mondják*

1

Simon Balázs (1966–2001) kilencvenes években kifejlő költészete látványosan szakított a posztmodern nyelvjátékosság poétikai képleteivel. Amit ma – a fiatal irodalomról gondolkodva – új komolyságnak nevezhetünk, többek közt alkalmasint azért lehetséges, mert a versnyelvi magatartás efféle alakváltozataiból (a Simoné mellett például Borbély Szilárd vagy Schein Gábor egykorú műveiből) meríthet mintát és inspirációt. (Mindeközben a Simon-féle klasszicizáló emelkedettség a középnyemzedék s az idősebb generációk munkásságát – Báthori Csaba, G. István László vagy Kalász Márton létköltészeti műveleteit – juttathatja eszünkbe, a hagyománytudat ethosza, sőt metafizikája iránti rokon elköteleződés példáiként.)

Simon költészete Celan és Hölderlin érintésével – a posztmodernből csak a történetiség iránti reflektált érzékenységet, a romantikából csak az egzaltált formátumot fogadva meg – antik erélyig és prófétás tónusokig talált vissza. Pályakezdesének kritikai recepciója a befogadást nehezítő kulturális allúziókat hol hibaként, hol erényként vette tudomásul; később a személyes gyász és a saját halál tematikája a versnyelvet is valamelyest familiárisabbá hangszerezte. (Mint Baka István letaglózóan míves vagy Petri György megvesztegethetetlenül fanyar utolsó versei, úgy a végső szavak nála is a teljes költői korpuszra új látószöveget kínálnak.)